

DE RE FICARIA: CAT. "BORDISSOTS" I "PARATJALS"

Joan Veny

1. INTRODUCCIÓ

Com el pescador de grumeig només llança la canya quan ha aconseguit, amb l'esca adequada, atreure els peixos a la seva pesquera, així l'etimologista no pot aventurar cales etimològiques precipitades sense haver preparat el seu terreny sobretot amb l'arreglada de dades documentals i dialectològiques. Ara bé, la informació documental relativa a força vocables ha estat, durant temps, precària, insuficient o desaproveitada i, a l'entretant, el cabal dialectal s'ha anat enriquint a través d'atlas i monografies. No és estrany que l'etimòleg que treballava dos o tres decennis enrera, amb migradesa de fonts, deixàs certs mots desatesos en l'aclariment del seu origen i vicissituds i d'altres sense decidir-se entre dues alternatives.

Voïdria il·lustrar el que precedeix amb dues mostres relatives als noms de dues espècies de figues, d'àrea catalana continental i balear, les *figues bordissot* i les *figues paratjals*. Comprovarem com la troballa de dades antigues i diatòpiques en el primer cas confirmen anteriors interpretacions i en el segon ens ajuden a fer noves propostes.¹

1. Les figues BORDISSOT

2. DESCRIPCIÓ

Se'n coneixen dues varietats, la negra i la blanca. La negra "té la pell forta i un poc clivellada, de color completament negre amb un polsim blavenc, i té un gust exquisit per a menjar verda (és a dir, sense secar). La bordissot blanca té la pell verda i en esser seca molt blanca; és fina de molsa i molt dolça de gust; és la reina de les figues seques" (DCVB, s.v.).

3. PROBLEMA ETIMOLÒGIC

Sobre l'origen del mot, afirma el DCVB (s.v.): "és possible que vingui de *Burjassot*, nom d'un poble valencià (Wartburg FEW)², però no és segur, i de totes maneres és evident la influència de *bordís*". Aquest mot, a la mateixa obra, és definit d'aquesta manera per a les àrees que s'assenyalen: "///1 Arbre bord, especialment l'olivera (Gandesa, Tortosa); ///2 Bordall, brot que neix en la soca o rabassa d'un arbre (Tortosa, Morella, Lluçena)".

(1) Les abreviatures de les obres més usades són: DCVB (= ALCOVER - MOLL: *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca, 1930 - 1962). DCEC (= J. COROMINES: *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*, Madrid 1954). *Dicc. Aguiló* (= *Diccionari Aguiló*, materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster, revisats i publicats sota la cura de P. Fabra i de M. de Montoliu, Barcelona 1918 - 1934). ALDC (= *Atlas lingüístic del domini català*, en curs de preparació a la Universitat de Barcelona). GEC (= *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona 1969 - 1980).

(2) W. von WARTBURG: *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, I, 637 u. s.v. *Burjazot* "dorf bei Valencia", a propòsit de l'occità *bourjassoto*, etc. (cf. nota 12).

4. VARIANTS DIALECTALS I LA SEVA DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA

Les dues variants que ens dona a conèixer el DCVB, amb llurs àrees respectives, són: a) *Figa de Burjassot* (occidental, valencià); b) *bordissot* (Empordà, Camp de Tarragona, Balears) (s.v. *figa* i *bordissot*).

A través de l'*Atlas Lingüístic del Domini Català* (i de qualque informació complementària)³, podem enriquir el nombre de variants i fer precisions geogràfiques:

a) *Figa de Burtjassot*⁴ (Amposta [Montsià], Pego [Dènia]), *f. de Putjassot* (Muro del Comtat [Alcoi]), *bortjassots* (Borriana [Plana de Castelló]), *burtjassot* (Ulldecona * [Montsià]).

b) *Figa de Burtxassot* (Mas de Barberans [Montsià], Sant Jordi del Maestrat *), *burtxassot* (Adzeneta del Maestrat, Casinos [Camp de Llíria], Mequinensa [Baix Cinca], Favara [Matarranya], Roquetes [Baix Ebre]), *burtxassots* (Cabanes de l'Arc [Maestrat]), *burtxassota* (Horta de Sant Joan [Terra Alta]).

c) *Burdissot* (Estagell [Rosselló], Santanyí, Llucmajor, Campos * [Mallorca], Ciutadella, Es Migjorn, Maó [Menorca])⁵, *bordissot* (Granyena de les Garrigues, L'Ametlla de Mar [Baix Ebre], Xàbia [Dènia]), *figa de burdisot* (Alió [Alt Camp]), *f. de bardissot* (Sant Jaume Sesoliveres [Anoia]), *f. de bordigassot* (Riberoja d'Ebre [Ribera d'Ebre]). Deixo de costat probables formes congèneres de l'occità, italià i portuguès (Cf. nota 12). Vegeu mapa núm. 1.

5. DOCUMENTACIÓ

La documentació, no tinguda en compte abans —perquè no es coneixia⁶— ens aclareix de manera clara l'ètim i l'evolució ulterior. Els documents que he trobat són, per ordre cronològic, els següents:

1390: El rei Joan I, des de Saragossa, sol·licita de Mallorca la tramesa de set "esqueixs de *figuera de Bugicot* per a plantar-los "en lo verger de la Aljaffaria".⁷

1496: "Venint lo temps de les *figues de Burjaçot* e dels rayms".⁸

S. XV: "De empaltar *figuera de burjaçot* que sia primarenqua, o tardana. Si vols empeltar *figuera de burjaçot* que sia primarenqua, empelta-la en *figuera albocor local* o *cocorella blanca*, e hauràs *figues primarenques de burjaçot*. E si vols que sia tardana, en *figuera borda*".⁹

S. XV: Bartomeu Font, a la seva *Historia de Llucmajor*,¹⁰ esmenta, a més de les *martinenques* i *albacor*, les *bordissot* com a *figues documentades* aquest mateix segle a aquell poble mallorquí.

6. INTERPRETACIÓ DE LES VARIANTES

A la llum de les citacions anteriors, és evident que el nom del poble de l'Horta de València, *Burjassot*, representa la base del nom de la *figa*¹¹ que s'hi produïa i que conegué una remarcable expansió a l'Edat Mitjana, com ho proven la documentació i el fet d'haver traspasat el nom d'origen les fronteres dels Països Catalans, amb les naturals modificacions.¹² Les *figues* de València aparei-

- (3) Les localitats de les quals he rebut aquest tipus d'informació van seguides d'asterisc; he fet el mateix amb les dades complementàries relatives a les *paratjals* (§ 9).
- (4) Adopto aquest grafema *-tj-* per a indicar la palatal africada sonora i el grafema *-tx-* per al corresponent sord.
- (5) Només esmento alguns punts de Mallorca i Menorca; de fet, però, en el món rural el nom d'aquestes *figues* és corrent a les dues illes. En canvi, no l'he detectat a Eivissa, encara que així sembli desprendre's de la localització donada pel DCVB (*Balears*).
- (6) O perquè havia passat per malla, cf. doc. de 1496 citat a aquest mateix paràgraf.
- (7) José M^a. MADURELL MARIMON: *La Aljazeera Real de Zaragoza. Notas para su historia*, "Hispania" (Madrid), XXI, 1961, 543, doc. 50; reproduït per Miguel GUAL CAMARENA: *Vocabulario del comercio medieval*, Tarragona, 1968, p. 317.
- (8) P. de BOFARULL: *Colección de Documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, XXVIII, 108, esmentat per *Dicc. Aguiló*, s.v. i per GUAL CAMARENA, op. cit., p. 317.
- (9) Rosa Mª RAICH I ESCURSELL: *L'agricultura a Catalunya a través d'un manuscrit del segle XV*. Tesi de Llicenciatura mecanografiada, Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona, setembre 1978, p. 48.
- (10) II, Mallorca, 1974, p. 158.
- (11) Com ja va fer notar Wartburg, cf. nota 2.
- (12) Tot arribant al murcià *bujarasol* (DCEC, s.v.), occità *bourjassoto*, portuguès *borjaçote*, genovès *brigessottu*, italià *bergiotto* i variants (FEW, *ibidem*); per a les variants occitanes, vegeu F. MISTRAL: *Lou tresor don Felibrige*. Aix - en - Provence - Avignon - Paris 1878

xen constantment —entre d'altres— els segles medievals¹³ i àdhuc a l'època romana es troba una *figus saccuntina* 'figa de Sagunt' al·ludida a diverses fonts (Catò, Plaute, Plini).¹⁴

Es freqüent que a una casta de figa es doni el nom del lloc o comarca on aquesta es produeix en condicions favorables. Les dues estructures més freqüents d'aquest tipus de denominació són:

a) *Figa + de + (topònim)*: *figa de Fraga*, *f. de l'Empordà*, *f. d'Alger*, *f. d'Esmirna*, *f. d'Acra* o *f. d'Acara*,¹⁵ etc.

b) *Figa + (adjectiu gentilici)*: *figa alacantina* (= d'Alacant), *f. maellana* (= de Maella), *f. napolitana*, *napoletana* o *poletana* (= de Nàpols), *f. segarrera* o *segarrenca* (= de la Segarra), ant. *f. morciensa* (= de Múrcia), etc. Aquest tipus de formació ja era freqüent en llatí (*figus Alexandrina*, *f. Carica*, *f. Ebusia*, *f. Herculanea*, etc.).¹⁶

Com és natural, les formes més acostades a la primitiva, al topònim, s'estenen pel País Valencià, tot enfilant-se pel Montsià, Baix Ebre i Baix Cinca. Intentem explicar les diverses variants: *burtjasot* deu la seva /z/ a una assimilació a la sonoritat de l'africada anterior /ʒ/; *burtxassota* és una feminització que té com a punt de partida el pas *figa de Burtxassot* → *figa burtxassot* → (*figa*) *burtxassota*, amb interpretació adjectival de *burtxassot* que, per concordança amb el substantiu precedent, rep la marca de femení, d'acord amb el model *figa alacantina*; com passa amb mots d'aquesta naturalesa, *burtjassot* (o la seva variant) pot usar-se com

invariable al plural (*figues burtjassot*, *m'agraden les burtjassot*) o bé com a variable (*les burtjassots*); *figa de putjassot* presenta una *p* que arranca de l'articulació oclusiva de la *b*, fins i tot intervocàlica —com en aquest cas, per fonosintaxi—, que té lloc sovint en valencià i a vegades dóna lloc a substitucions de *b* per *p* (per exemple, *pepe negre* 'pebre negre', *mans palpes* 'mans baixes', *barca de capotatge* 'barca de cabotatge', etc.¹⁷), tot ajudant-hi probablement la desconexió semàntica dels parlants amb el nom del poble i potser algun creuament amb *putjar* 'pujar'. No cal dir que les variants del tipus *burtxassot*, amb /ʒ/, corresponen a l'articulació apitxada de l'antiga /ʒ/,¹⁸ però són conegudes també fora del valencià apitxat.¹⁹

En canvi a les àrees més allunyades de l'Horta valenciana, és a dir, al Nord, del Baix Camp fins al Rosselló, passant per l'Empordà, al Sud, a alguna localitat extrema meridional valenciana, i a l'Est, d'allà el mar, a Mallorca i Menorca, el mot primitiu, *burtjassot*, per un desvinculament més gran amb el topònim, ha pogut sofrir una modificació més notable (*bordissot*), de tal manera que s'ha dubtat de l'origen toponímic del mot (cf. § 3). Vegem a continuació les raons d'aquest canvi i alguna altra modificació.

Bordissot o *burdissot* arranca de *Burtjassot*, amb palatalització de la vocal pretònica en *i*, visible ja en el text de 1390 (*Bugijot*, cf. § 5), semblant a la de *gigant* en *gigant*, *aixecar-se* en *aixicar-se*, etc.; a partir d'aquesta fase, però sense que sigui prèviament necessària a tot arreu, i en l'esmentat clima de desvincula-

(13) Les figues de València hi són esmentades sovint (cf. GUAL CAMARENA, op. cit., p. 316-317); concretament *Burtjassot*, però, no sembla distingir-se els temps moderns especialment per la seva producció ficària (cf. Antonio Josep CAVANILLES: *Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia*, Madrid 1795, I, p. 147; P. MADDOZ: *Diccionario geográfico-estadístico-histórico y sus posesiones de Ultramar*, IV, Madrid 1846; José MARTINEZ ALOY: *Provincia de Valencia*, dins *Geografía General del Reino de Valencia* dirigida por F. CARRERAS CANDI, Barcelona, s.a., pp. 932-946.

(14) Jacques ANDRE: *Lexique des termes de botanique en latin*. Paris 1956, p. 138.

(15) La primera forma és recollida pel DCVB, també amb la variant *figa Acre*, al Camp de Tarragona, Priorat i Ribera d'Ebre (s.v. *figa*); la segona, per l'ALDC, a Tarragona i Vilalba dels Arcs.

(16) J. ANDRE: *Op. cit.*, pp. 136-138.

(17) Vegeu Joaquim RAFEL FONTANALS: *Fonologia diacrònica catalana: aspectes metodològics*, dins "Problemes de Llengua i Literatura Catalanes". Actes del II Col·loqui Internacional sobre el català (Amsterdam 1970). Abadía de Montserrat, 1976, p. 63-64; Joan VINYA: *El valencià meridional*, *ibidem*, p. 171 i nota 65.

(18) Sobre l'apitxat, vegeu M. SANCHIS GUARNER: *Extensión y vitalidad del dialecto valenciano "apitxat"*. Revista de Filología Española, XXIII, 1936, pp. 45-62; ID: *Apitxat*, dins GEC, s.v.; Edelmira AMAT ALAPONT: *El valenciano "apitxat"*. Tesis de Licenciatura mecanografiada, Facultat de Filosofia i Lletres, setembre de 1974.

(19) Cf. mapa núm. 2.

ció del topònim, l'homonimització amb *bordis* —com insinua el DCVB— o potser amb *bord*,²⁰ car aquell coneix una àrea restringida (cf. § 3), va provocar el canvi cap a *bordissot* (variant ja documentada a Mallorca el s. XV, cf. § 5), sense, però, que en la susdita homonimització intervingués el significat, per tal com les figues en qüestió no tenen res de bordes. Són altres modificacions: *bordigassot*, creuat amb *bordegàs* o *bordigàs*, i *bardissot*, homonimitzat amb *bardissa* o degut a una tendència a afeblir en una neutra la vocal de la síl·laba inicial (cf. *potó* > *petó* * *gotimell* > *gatimell*, etc.).²¹

II. Les figues PARATJALS

7. DESCRIPCIÓ

El DCVB descriu així la figa *paratjal*: “És blanca o groga, de vegades amb ratlles verdoses o fosques, grossa, de pell prima i de molsa groguenca i aigualosa, en unes regions molt bones, en altres no tant” (s.v. *figa*), “agostença, de fruita grossa, aplanada, de color clar” (s.v. *paretjal*).

8. MANCA DE PROPOSTA ETIMOLÒGICA

Ningú, fins ara, s'ha ocupat, que jo sàpiga, de donar una explicació de l'origen del nom d'aquesta classe de figues. Veurem com, amb l'ajut dels dialectes i el suport de la documentació, podrem fer una proposta molt versemblant.

9. VARIANTS I LLUR ÀREA GEOGRÀFICA

Basant-me en les dades del DCVB (s.v. *figa* i *paretjal*) i de l'ALDC, vet aquí les variants que he pogut recollir (si no especifico la font, vol dir que la localització es troba a les dues obres):

paratjal (Mallorca, Menorca); *paretjal* (Tortosa [DCVB], Algímia de la Baronia [ALDC]); *parejal* (Castelló [DCVB], Sant Mateu del Maestrat [ALDC], Sant

Jordi del Maestrat*); *figa de parejal* (Vinaròs [ALDC]); *paletjal* (Ribera de Xúquer, Pego [DCVB]); *peletjal* (Castelló de la Plana [ALDC]); *paratjalina* (S'Alqueria Blanca [Mallorca] [DCVB]); *paratja* (Rossell [Maestrat] [ALDC]). Crido l'atenció sobre aquesta darrera forma, que no havia estat donada a conèixer, perquè ens ajudarà en la nostra recerca. (Per a la distribució de formes detectades, vegeu mapa núm. 2).

10. UNA POSSIBILITAT ETIMOLÒGICA A REBUTJAR

La manca de dades medievals obstaculitzava el camí a una correcta interpretació etimològica. Hom podia haver pensat en un derivat de *pera*, al·ludint a la seva eventual estructura piriforme; no resultava difícil trobar casos semblants, com, per exemple, el de Costitx (Mallorca) on hi ha una casta de figa que es diu *de la pera* (DCVB, s.v. *figa*), però és una idea que cal descartar per dues raons: a) la *paratjal* no té en absolut forma de pera (així com, en canvi, podria admetre's aquesta semblança per a la *coll de dama*, per ex.); b) l'hipotètic derivat hauria estat en *-al* (i no en *-ejal*), com d'*infern* s'ha format *figuera infernal*, de *carabassa*, *pera carabassal*, de *formiga*, *pera formigal* (per la seva petitesa), de *verd*, *figa verdal*, etc.

11. IMPORTÀNCIA DE LA DOCUMENTACIÓ

El primer diccionari històric que esmenta el mot és el *Diccionari Aguiló*: “*Paratjal* (Mallorca). Una de les espècies de figues; s'aplica també a la dona baixa i grassa”. No he localitzat el mot a reculls lexicogràfics insulars tan importants com el de Figuera²² i Amengual.²³

Ens hem de considerar afortunats d'haver trobat al *Tractat d'Agricultura* abans esmentat (cf. nota 9) el següent passatge que ens obre un camí fàcil:

“Quí vol que *figueres de peratge* axí com julies e d'altres, que n.i ha de diverses natures, retenguen les figues, el dia de Sant Johan culla de les cabrafigues e sien enfilades en fils lonchs e poseu-ne per moltes branques

(20) Uso *homonimització* amb el sentit d'acostament formal d'un mot a un altre, afavorit o no pel significat (cf. J. VINYA: *Estudis de Geolingüística catalana*, Barcelona 1978, pp. 107-130).

(21) Penso tenir ocasió qualque dia d'ocupar-me extensament d'aquest canvi fonètic.

(22) Pere A. FIGUERA: *Diccionari mallorquí-castellà*, Palma 1840.

(23) Juan José AMENGUAL: *Nuevo Diccionario mallorquín-castellano-latín*, Palma, 1858-1878.

d'aquella figuera que no atura figues e sens dupte retendra-les" (p. 37).²⁴

Recordem que el manuscrit estudiat per Rosa Mª Raich pertany al s. XV i l'escrivà es confessa natural de Sant Mateu del Maestrat; les característiques lingüístiques del text confirmen aquesta adscripció occidental: efectivament, es distingeixen amb força regularitat les vocals àtones *a* i *e*, apareix algun subjuntiu present en *-o* (*fasso*, *faci'*) així com certs vocables occidentals, entre els quals l'esmentat (*figueres de*) *paratge* viu encara actualment, sota la variant *paratja*, a Rossell (cf. § 9), poble també del Maestrat.²⁵ Aquestes formes —l'antiga i la dialectal— ens donen la clau de l'origen del nom més freqüent d'aquestes figues, *paratjals*, que, en bona lògica, ha d'ésser una derivat de *paratge*. Tractaré, des d'ara, d'explicar les modificacions formals, segons les comarques, i després m'ocuparé de l'aspecte semàntic, és a dir, tractaré d'esbrinar quin dels dos significats de *paratge* és la base del derivat.

12. CAUSES DE LES VARIANTS FORMALS

L'actual variant de Rossell, *paratja* —bell exemple d'estabilitat lèxica— pot deure la seva *-a*, en lloc de la *-e* primitiva, al fet de partir de la denominació sintagmàtica *una figa de paratge* → *una (figa de) paratge* → *una paratja*, per atracció del gènere de *figa* (semblantment a *figa de burtjassot* → *(figa burtjassot* → *burtjassota* (cf. § 4b i 6).

La pronúncia balear *paratjal* no presenta variants degut a l'articulació neutra de les vocals àtones; sí, en canvi, la del català de València, on trobem *paretjal*, resultat d'una dissimilació vocàlica, *paletjal*, producte d'una assi-

milació de laterals (com *peletjal*, on s'ha juntat l'assimilació vocàlica), i *parejal*, articulada amb una palatal fricativa /ʒ/ pròpia d'algunes àrees del Maestrat (com *fège*, *fetge*, *mege*, *metge*, etc.).

13. CAIRE LÈXICO-SEMÀNTIC

Es evident que *paratjal* (i els seus afins) és un derivat de *paratge*, però aquest mot té dos significats, millor dir, es tracta de dos mots homònims, d'origen diferent: *paratge*₁ vol dir 'indret, lloc (poc concretat)'; *paratge*₂ significava "noblesa de caràcter rural" (GEC, s.v.). ¿De quin dels dos és tributari *paratjal*?

14. A) *Paratge*₁ està en relació amb el verb *parar* 'fer permanència, fer cap a algun lloc'. *Paratge* hauria volgut dir 'acció de parar-se', després 'lloc on hom es para' i finalment 'lloc, indret'. Una *figuera paratjal* hauria significat 'figuera brotada a un paratge, no plantada, silvestre, borda'. Però hem de renunciar a aital explicació sobretot perquè el text es refereix a espècies de figueres que normalment produeixen figues (observeu que també s'hi esmenten les actuals *julienques* o les *julies*²⁶ per l'època de la maturació), però que no les retenen; aleshores, per aconseguir-ho, hom aconsella de penjar-hi enfilalls de cabrafigues (o figueres silvestres), partint d'una recomanació de Palladi.²⁷ El nom antic de la figuera salvatge era *cabrafiguera*, *cabrafiga*; *Cabrafic* es manté en toponímia (Castellar del Vallès, Campello [DCVB]), així com *Cabrafeixet* < CAPRIFICETUM 'lloc de cabrafigues' (Rasquera [Ribera d'Ebre]),²⁸ on apareix un tractament mossaràbic de la C'.

D'altra banda, *paratge*₁ no es documenta abans del

(24) He canviat la coma de la frase "retenguen les figues el dia de Sant Johan, culla..." per manca de sentit, i no he accentuat *julies*, d'acord amb l'actual pronúncia del mot a Eivissa.

(25) Entre altres característiques occidentals remarquem *giner* 'gener', incoatiu en *-ix* (i no en *-eix*) com *rebblix* 'rebleix' i *poddrix* 'podreix', certs mots com *exobrir* 'cavar al voltant d'un arbre', *virbar* 'birbar, eixarcolar', *carrasqua* 'alzina', *bellotes* 'agllans', *avena* 'civada', (*pedres*) *codices* 'pedres llises de riera', etc., l'ús d'alguna mesura referida a València i la inclusió d'algunes dites aragoneses relatives a la sembra i la collita. No manquen alguns trets orientals potser imputables a l'*original* o a una còpia *anterior*, (original aquí deu voler dir el més conservat).

(26) Vegeu nota 24.

(27) "Aliqui inter ficarias caprifici arbores serunt, ut non sit necesse per singulas arbores pro remedio eadem poma suspendi. Mense Junio circa solstitium caprificandae sunt arbores fici, id est, suspendendi grossi ex caprifico limo velut sarta pertusi" (*Les agronomes latins* [Caton, Varron, Columelle, Palladius], M. NISARD, Paris, 1864, IV, 10, p. 588) (= "Alguns planten figueres salvatges entre les figueres, per tal d'estalviar-se de penjar-ne aquells fruits com a remei. El mes de juny, cap al solstici, cal caprificar les figueres, és a dir, penjar-hi, com a garlandes, enfilalls de figues salvatges).

(28) J. COROMINES: *Estudis de toponímia catalana*, II, Barcelona 1970, p. 154.

s. XVI; el DCVB esmenta, com a més antic, un document de 1535: entre aquest i els testimonis contemporanis adduïts al DCVB, puc aportar aquestes atestacions de fonts epistolars:

1790: "Observo desitja lo infórmia dels Blats del Nort, sos preus, qualitats y *paratges* haont se cull, lo qual trobarà notat al peu de esta essent de bona qualitat, pues no basta dir ser de tal indret per ser bo".²⁹

1791: "Ningún de esta (Mataró) té lo magatzem en millor *paratge* que lo meu per vendre per menor".³⁰

1836: "Part, lloch, estancia".³¹

Tot i que la documentació castellana de *paraje* és anterior (s. XV) i que d'allí hauria passat a l'italià i al francès (segons proposa Zaccaria i admet Coromines, DCEC, s.v.) i que manca de derivats tradicionals,³² emguardaré prou de considerar el mot d'influència castellana, per tal com l'evolució es pot donar perfectament a partir del *parar* català comentat al principi d'aquest paràgraf.

Així, doncs, valoro sobretot el primer argument en contra de la derivació de *paratjal* < *paratge*.

15. B) El *paratge*₂ resulta, al meu parer, molt més versemblant com a punt de partida per les següents raons:

a) "L'*home de paratge* —ens diu la GEC³³—, sense esser magnat, noble o cavaller, procedia de llinatge militar o aloer, i tenia una casa pairal (una *domus*, torre, sala o quadra), gaudia d'un patrimoni suficient per no haver-se de dedicar a treballs manuals o mecànics i era apte per ésser fet cavaller, disposava de cavall i armes si era cridat pel sobirà, però no era un professional de la milícia, com el cavaller (...) Poden ésser considerats com la més petita noblesa de caràcter rural". El mot deriva de *par* 'igual' pel fet d'haver estat *apariats* (Tomic) o *parat-*

jats (Turell) a cavallers tots aquells que podien armar-se i sostenir un cavall (DCVB, s.v. *paratge* i *paratjat*). Les *cases de paratge* haurien substituït els *masos* a partir del comte Borrell, segons relata Tomic (ap. DCVB, s.v.).

b) La documentació és antiga i abundosa (R. Lull, Muntaner, Turmeda, Tomic, Jaume Roig, *Libre del romiatge del venturós pelegrí* (c.f. DCVB, s.v.); hi afegeixo encara aquest document mallorquí medieval al iusiu a una qüestió entre els jurats de Ciutat:

1343: "los hòmens generoses e de *paratge* e privilegiats de privilegi militar".³⁴

c) Com a mostra de la tradicionalitat del mot, tenim a més, la formació de derivats com *paratgiu* 'noble' (s. XIV), *paratjar* 'tenir paria, ésser igual en dignitat' (s. XVI), (ap. DCVB, s.v.), així com el desenvolupament antroponímic del terme: *Paratge* (o la variant *Paratges*) és un llinatge estès pel català oriental.³⁵

16. ¿Quin era el sentit primitiu de *figues de paratge* o *figues paratjals*? Puix que a certes comarques són considerades de gran qualitat i gaudeixen de bona fama, podem deduir que eren les figues destinades a l'*home de paratge*, o, simplement, al *paratge*, és a dir, les figues grosses i exquisides que el pagès ofería, en qualitat de censal o de present, al senyor de les terres que aquell conreava. Qualsevol altre producte de la terra, sotmès a unes condicions semblants, podia sofrir el mateix canvi semàntic: així, el *paratge* recollit a Premià amb el significat de 'rovelló'³⁶ no deu ésser més que una reducció de *bolets de* (o *rovellons de*) *paratge*, és a dir, els bolets, els rovellons destinats, reservats al senyor.

La meua interpretació ve abonada per un procés semàntic paral·lel que es registra en castellà, on (*higo*) *doñegal* o *doñigal* (mudat en *boñigal*)³⁴ designa una cas-

(29) Ap. A. MARTÍ I COLL: *Cartes d'un mestre veler (1770-1794)*, Mataró, 1967, p. 117.

(30) *Ibidem*, p. 116.

(31) P. LABÈRNIA: *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona 1836, s.v.

(32) Només trobo *paratgívol* a Verdguer, probable creació del poeta, i *paratjal* 'lloc, indret', esmentat per Griera (*Tresor de la llengua* s.v.) que no sembla merèixer credibilitat per tal com no addueix cap font.

(33) L'article és signat per Armand de FLUVIÀ.

(34) Ap. Ramon ROSSELLÓ: *Història de Manacor. Segle XIV*, Mallorca, 1978, p. 109.

(35) Cf. DCVB i F. de B. MOLL: *Els llinatges catalans*, Palma de Mallorca, 1959, p. 350.

(36) F. MASCLANS I GIRVÉS: *Els noms vulgars de les plantes a les terres catalanes*, Barcelona, 1954, i DCVB, s.v.

(37) Vegeu Maria MOLINER: *Diccionario de uso del español*, Madrid, 1973, s.v.

ta de figa grossa i de color, el nom de la qual prové de DOMNICAL 'relatiu, destinat al senyor, propietat del senyor'.³⁸ *Doñegal* és esmentat ja el 1601 per F. del Rosal com a "specie de higo de Andaluzia, como dominical, que es señoril o higo de señores".³⁹

III. Conclusions i suggeriments

17. CONCLUSIONS

1) Pel que fa a *bordissot*, resta palesa l'actitud asenyada i correcta del DCVB: els documents medievals donats a conèixer aquí reforcen el topònim *Burjassot* com a punt de partida, amb algunes modificacions, una d'elles, *bordissot*, resultat d'una homonimització, no afavorida pel significat, amb *bordís* o *bord*; és a les extremitats del domini continental i a les Illes on, per desconnexió amb el topònim, s'ha imposat aquesta variant més allunyada de l'originària; en canvi, fora dels límits del català, no manquen formes ben afins a la primitiva (per exemple, occità *bourjassoto*, cf. nota 12).

2) Quant a les figues *paratjals*, les noves dades dels dialectes i la documentació del segle XV, parca però valuosa, revelada per primer cop aquí amb un objectiu etimològic, mostren la seva evident derivació de *paratge*. En aquest respecte, de l'observació dels fets assenyalats a aquesta segona part del treball, és útil de remarcar els següents punts:

a) L'arrecerament d'arcaïsmes en llengües especialitzades, de les quals l'hortícola és una mostra.⁴⁰

b) La concomitància entre balear i valencià, en relació amb la tendència arcaïtzant dels dos dialectes sobretot per llur condició d'àrees posteriors, de colonització.⁴¹

c) La conveniència d'excloure l'entrada 4 de *paratge* 'rovelló' (DCVB) per introduir-la simplement com accèptió de l'entrada 3 del mateix mot.

d) La forma ortogràfica que caldrà admetre serà *paratjal*, d'acord amb el substantiu *paratge* del qual deriva.

18. ALGUNES RECOMANACIONS

El lexicògraf mallorquí Pere Antoni Figuera (1772 - 1847), franciscà exclaustrat, seguint una tradició romànica de segles enrera, que avui ens fa somriure, al seu *Diccionari* esmentat (cf. nota 22) definia la *figuera* així: "abre molt conegut a Mallorca". Abans que un nou Figuera, a causa del creixent rebuig de les figues com a producte d'engreix porcí i de la substitució de l'arbre per d'altres conreus més productius, arribi a escriure: "*Figuera*. Arbre poc (o gens) conegut a Mallorca", gosaria fer algunes recomanacions entorn el món lingüístic de les figues:

a) Emprendre un estudi exhaustiu de la cultura popular relativa a les figueres i llur cultiu, les figues, els noms de les seves espècies, els procediments d'assecat i conservació, les locucions i les cançons populars que hi tenen relació, etc.⁴²

b) Classificar els diversos noms segons les seves motivacions lèxico-semàntiques (procedència, color, forma, època de maturació, introductor de l'espècie, etc.).

c) Per tal d'ajudar a la tasca anterior, completar, en una perspectiva diacrònica, la informació sincrònica sobre els noms de les espècies; alguns, com *figa bergunya*, *f. de coll de dama*, *f. cocorella*, *f. gargeliga*, *f. juliènca*, *f. de Pamis*, *f. sejola*, *f. xereca*, resulten especialment atractius. Aportar documentació adient pot fer llum

(38) Semblantment, el *donegal* 'botifarra de carns bones que es fa del budell gros del porc' (Pla d'Urgell, Segarra, Solsona), procedent de DOMINICAL, és atribuït hipotèticament -al costat d'una altra interpretació- pel DCVB al fet que "aquest (embotit) fos ofert com a present al senyor feudal (*dominus*)".

(39) Francisco del ROSAL: *Origen y etimología de todos los vocablos originales de la lengua castellana*, ap. s. GILI GAYA: *Tesoro lexicográfico*, Madrid 1960, s.v.

(40) El vocabulari mariner és una altra redossa d'arcaïsmes com he pogut comprovar als meus treballs *Problemas de ictionimia catalana*. Actes del V Congreso Internacional de Estudios Lingüísticos del Mediterráneo, Madrid 1977, pp. 315-329, i *De la bèl.lua al tauró: supervivents catalans del llatí "pistris"* "Randa", núm. 9, Homenatge a Francesc de B. Moll (1) (Barcelona, 1979), pp. 51-62.

(41) Un cas més a afegir a J. VENY: *Paralelismos léxicos en los dialectos catalanes*. Revista de Filología Española, XLII, 1958-59 /1960/, pp. 91-149, i XLIII, 1960, pp. 117-202.

(42) Voldria remarcar la gran densitat d'informació que, en aquest respecte, conté el DCVB, s.v. *figa*.

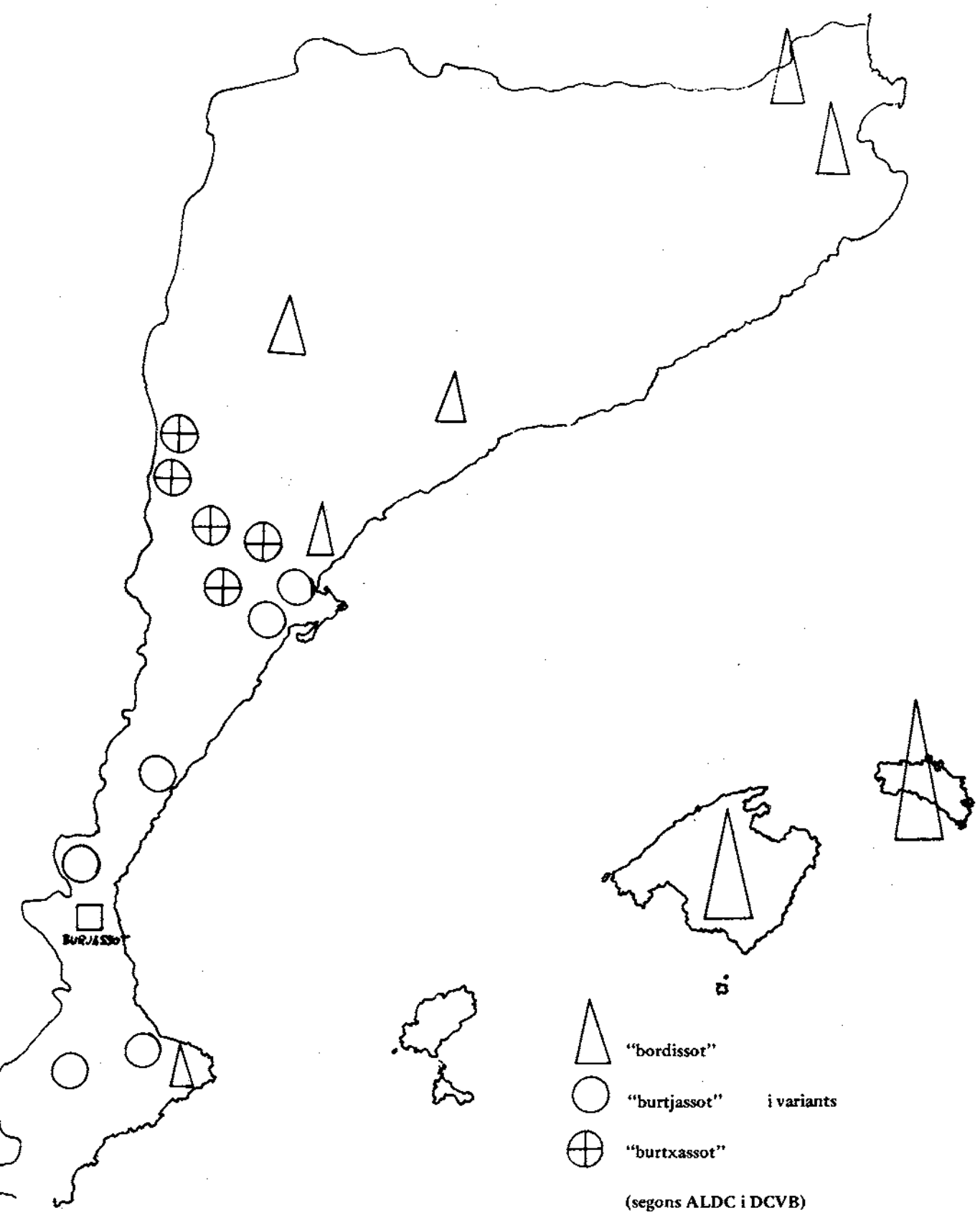
Em plau regraciar el bon amic Dr. Joan Bastardas, professor de la Universitat de Barcelona, per les seves remarques i suggeriments.

sobre el seu origen, la seva antiguitat o un factor històric.

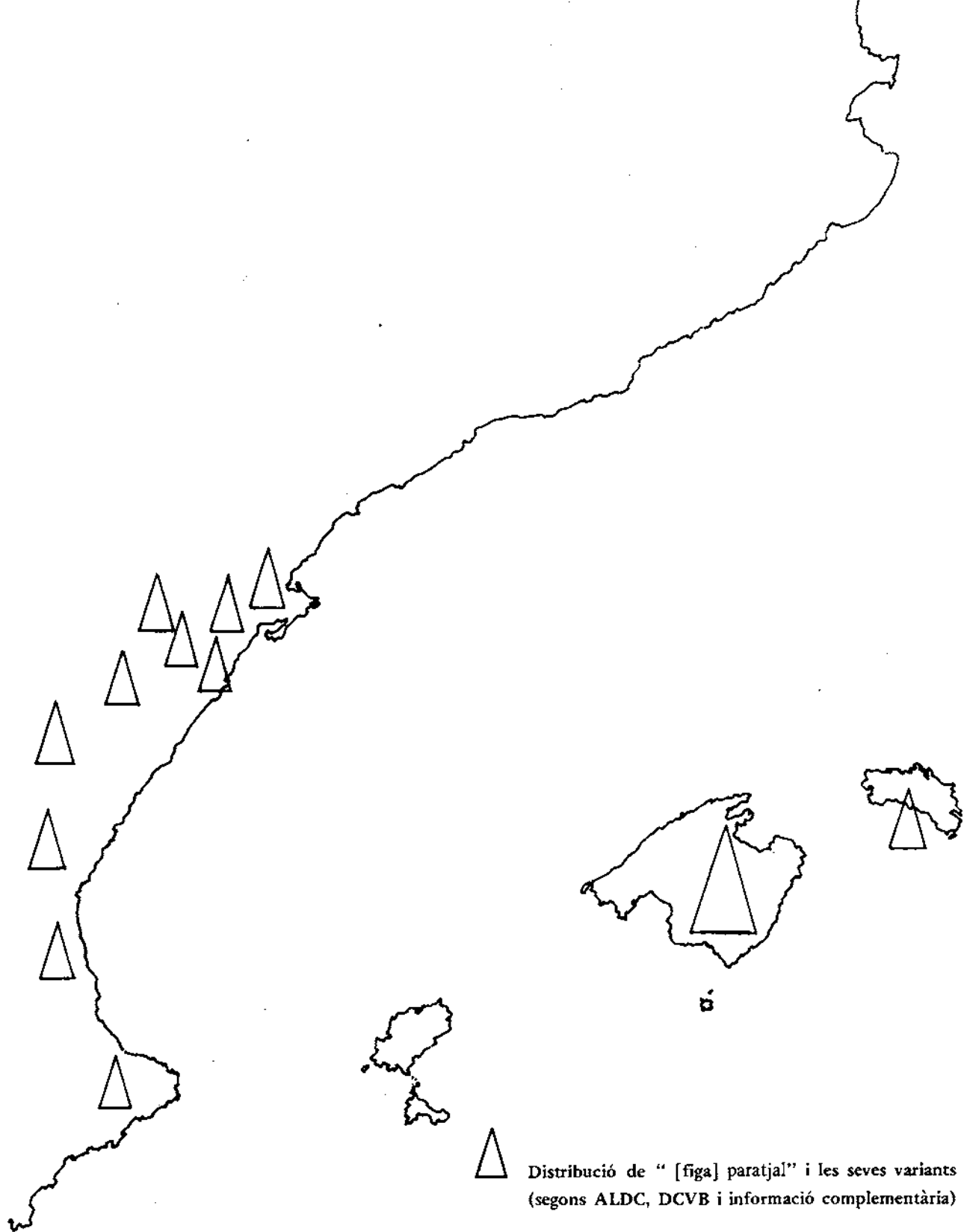
d) Enfondir aquest darrer aspecte extern, en relació amb l'antic comerç medieval de figues, per tal de confirmar l'existència d'aquest tipus de comerç amb certes contrades o països, existència suggerida pel nom actual, però no per la informació històrica de què disposem (per exemple, *figa d'Acra* o *d'Acara*, sense atestació

antiga).

e) Estudiar la proliferació sufixal en els mots arrel·ligats: *verdai, agostenca, blanquilla, botanda, deiana, gavatxona, hivernesca, morisca, porquenya, rogeta, segarrera*, en forneixen una mostra variada que augura un estudi atractiu.

Mapa núm. 1

Mapa núm. 2